

âld Barradiel

Oudheidkundige Vereniging Barradeel
Jaargang 7 | december 2009

In dit nummer:

Foto omslag	2
Fan eigen hiem	3
Bestuurlijk	3
In memoriam Wijtze Hoekstra (1933 – 2009).....	4
Boek Wijnaldumer middenstand e.a. bedrijvigheid	6
Sinterklaasrijders in Wijnaldum	7
Naar 'lân fan dreamen' met dood in ogen	9
Orgel Sixtuskerk klaar voor restauratie	16
Beeldbank AFRON online	18
Pastor en schout deelden geld uit	19
Franeke Gezondheidscommissie	20
Hein Dokter hoofdmeester Pietersbierum	21

Foto omslag

In het vorige nummer van Ald Barradiel stond een artikel over een gasmuntje van de gasfabriek Barradeel.

Bij het doornemen van het fotoarchief kwam de redactie een foto tegen waarop medewerkers van het gasfabriek bezig zijn met werkzaamheden. Op de handkar staat: 'Afd. Gasfabriek Barradeel'. Wie op de foto staan, wanneer en waar de foto is genomen is niet bekend.

Zijn er lezers die de personen herkennen of die de redactie meer kunnen vertellen over deze bijzondere foto. Graag uw reactie via telefoonnummer 0519-241409 of via email gghbouma@hetnet.nl.

*Bestuur en redactie wensen
u
prettige kerstdagen
en een gezond 2010*

Advertentie 1939 LC

Fan eigen hiem . . .

Wij hebben het u belooft om in december Ald Barradiel uit te geven in boekje-vorm. Dat is weer gelukt.

Na de presentatie van het boek over de Wijnaldumer middenstand ontving de redactie van ons lid ds. R. (Renze) IJtsenga uit Groningen *'oantinkens út myn bernetiid op 'e pleats oan 'e Haulewei te Winaam'*. Het betreft hier de herinneringen van Fetje Hiddinga (1899-2002). In deze uitgave daarover een voorproefje, maar wij zullen in de volgende Ald Barradiel's daar zeker op terugkomen.

Op 15 januari 2010 komt de heer Jan Jongsma uit Bergum een lezing geven over emigratie van Friezen naar Amerika en over de reizen die hij organiseert onder de noemer van 'in de voetsporen van . . .'. In 2003 heeft Gerrit Bouma een artikel voor de dorpskrant van Minnertsga geschreven over Sijbren Rijkeles Wesselius die met zijn gezin eind februari 1853 vanuit Minnertsga vertrok naar *'it lân fan dreamen'*. Het artikel is een weergave van de reis en die een groep landverhuizers ondergingen.

De redactie wenst u veel leesplezier, goede kerstdagen en alvast een goede jaarwisseling

Bestuurlijk

Dizze hjerst hawwe wy al wer in stikmanninch aktiviteiten organisearre. Mei de Open Monumentendag yn septimber wienen de pylken rjochte op de doarpen oan de súdkant fan Frjentsjer. De start wie yn it stedhûs mei de presintaasje fan it boek oer de skipswerven fan Frentsjer. Dat boek is skreun troch Herre Veldman. Wy wienen al ris yn de kunde kommen mei dit ûnderwerp doe't Veldman in kear te gast wie by ús en syn ferhaal dêroer fertelde.

Op 9 oktober wie ús earste gearkomste. Wy waarden mei muzyk ûnfongen troch seis frôlje mei hamonika's. It wie in muzikale jûn mei it sjongen fan âlde Fryske ferskes en in optreden fan it Bildtskwartet en de sakrekt al neamde frôlje. De âld admiraal 'Tjerk Hiddes de Vries' – alias Thom Kuurstra – naam it publyk mei werom yn de tiid en prate de ferskes oan elkoar. De ferskes ferskynden, mei help fan Albert Boonstra, op in grut skerm. De jûn foel tige yn 'e smaak.

Goed fjouwer wike letter, op sneon 7 novimber, sieten wy as bijen yn de koer yn Winaam. It like wol in doarpsreünie, sa folle minsken wienen ôfkommen op de presintaasje fan it boek: Wijnaldumer middenstand en andere bedrijvigheid in de 20ste eeuw. Uiltsje Visser, âld-direkteur fan de

basisskoalle fan Winaam, is der yn slagge in boek gear te stallen oer de middenstân en oare bedriuwen yn Winaam. Us siktaris Gerrit Bouma hat him dêr by holpen en beide mannen hawwe der bot tiid yn stútsen om it boek klear te krijen. Mei de presentaasje die Gerrit in ferhaal oer de wrâld fan de middenstanner yn it algemien. Hy liet ûnder syn ferhaal troch plaatsjes sjen op it skerm. Dêrnei hat Uiltsje Visser frou Postma tasprútsen en har it earste eksemplaar fan it boek oerlance. Frou Postma soe yn it earstoan mei it boek oan 'e gong mar hat letter Uiltsje frege om dat te dwaan. Ut de taspraak die bliken dat Visser frou Postma goed koe en sette in pear foarfallen efkes skerp del. Frou Postma wie ek net op har bekje fallen en droech ek noch it gedicht/ferske foar oer it doarp Winaam. It twadde eksemplaar krige Uiltje út hannen fan Gerrit dy't him lokwinske mei dit resultaat en betanke him foar de gearwurking. Ek Rients van der Molen, de fraachbaak fan Uiltsje, krige as ien fan de earsten in eksemplaar útrikt. Nei de tiid wie der gelegenheid om it boek oan te skaffen en om in hapke en in slokje te nimmen. De ferkeap fan it boek is oant no ta tige slagge. Mear as de helte fan de foarrie is ferkocht en it giet noch hieltiid troch mei de ferkeap. Bestellingen komme meast binnen fia Ynternet fan 'Winamers' om útsens.

Op 15 jannewaris 2010 sil Jan Jongsma út Burgum in ferhaal hâlde oer de emigraasje nei Noard Amerika. Der binne fröger in hielsoad Barradielster dy kant op gien. Dy gearkomst sil plak fine yn it mienskipsgedebou Boppeslach yn Minnertsgea. Dat is mei sin dien om't dûmny Marten Annes Ypma, dy't yn 1847 dy kant op gien is mei in keppel lânferhúzers, fan Minnertsgea kaam.

Ik winskje jimme in soad lêswille ta en goede krystdagen en in sûn 2010 en wat wit . . . oant takom jier yn jannewaris.

Klaas Evert Andringa (foarsitter)

In memoriam Wijtze Hoekstra (1933 – 2009)

Op 15 augustus jl. heeft een bus vol met treinfanaten een excursie gemaakt langs de 'Verloren Sporen' van de Noord Friesche Lokaal Spoorwegmaatschappij (NFLS). Het was bloedheet die dag en volop zomer. Ik was uitgenodigd om aanwezig te zijn op de pleisterplaats bij de molen in Vrouwbuurt waar de groep een hapje en een drankje kwam nuttigen. Wijtze Hoekstra was uiteraard ook van de partij en heeft tijdens de excursie veel bijzonderheden en wetenswaardigheden vertelt over het oude spoorwegnet.

Tijdens deze pauze kreeg de Oudheidkundige Vereniging Barradeel de gelegenheid om boeken 'Verloren Sporen' te verkopen waarvan Wijtze de auteur was.

Veel reisgenoten van Wijtze hebben Wijtze gevraagd een handtekening in het boek te zetten. *'Dat kin wol, mar hasto in pen by dy?'*, vroeg hij mij. Uiteraard, ik had daar al rekening mee gehouden. Als een bekwaam schrijver zette hij met trots mening handtekening, hij genoot met volle teugen. Op 26 september was er weer een excursie en weer was ik daarvoor uitgenodigd om in Vrouwbuurte te komen en samen met Wijtze weer exemplaren van zijn boeken te verkopen.

*Wijtze Hoekstra tijdens de opening
Van het gerestaureerde stationsgebouw
In Tzummarum*

Toen de groep uit de oude NOF-bus stapte kreeg ik van de reisleader te horen dat Wijtze niet mee was omdat hij ziek was en dat het waarschijnlijk griep was. Jammer, maar dat kan gebeuren. De reisleader heeft in Vrouwbuurte nog even telefonisch contact gehad met Wijtze om te vragen of hij in staat was de bus nog even langs te zien komen met mede treinfanaten, want de reis moest nog door Minnertsgea en zou zeker via de Stationsweg gaan. Maar Wijtze wentelde dat af omdat hij zich te ziek voelde. Dan, ruim veertien dagen later, ontvang ik een email van één van de treinfanaten waar ik al wat meer berichten mee had uitgewisseld. In dat bericht stond dat Wijtze plotseling was overleden. Je zit even verdwaast naar het beeldscherm te kijken naar het bericht en leest de tekst nog maar een keer. Het staat er wel erg duidelijk! Ongeloof, verbazing en meteen komt het laatste persoonlijk contact dat wij in augustus hadden in Vrouwbuurte bij mij boven. Verdorie, dat had ik niet verwacht. Wijtze en ik hebben samen hard gewerkt aan ZIJN boek *'Verloren Sporen'* om dat op tijd af te krijgen toen het gerestaureerde stationsgebouw in Tzummarum werd geopend. Een boeiende tijd waar ik met plezier aan terug denk. En dan . . . het afscheid op 7 oktober in de Meinardskerk in Minnertsgea . . . ligt ZIJN boek op de kist. Confronterend, even gaat een schok door mij heen en blijkt even mijn emotie de overhand te krijgen. Wij missen met Wijtze een lid van onze vereniging, een treinkenner bij uitstek van de NFLS en een Pietje-precies want de gekleurde glazen in het sein bij het station in Tzummarum klopten niet. Nog voordat zijn mede treinfanaten langs kwamen heeft hij samen met onze voorzitter de juiste glazen in het sein geplaatst. *'Ik haw der efkes foar ta de bûse moatten'*, zei hij in augustus nog tegen mij. Met het heengaan van Wijtze zijn er weer sporen verloren gegaan, maar gelukkig heeft hij een aantal van zijn jeugdherinneringen van zijn passie vastgelegd in het boek *'Verloren Sporen'*.

Gerrit Bouma

Boek Wijnaldumer middenstand e.a. bedrijvigheid

De presentatie van het boek over de Wijnaldumer middenstand en andere bedrijvigheid in de 20ste eeuw was zaterdagmiddag 7 november jl. een groot succes. Een volle zaal met bijna 100 mensen. Het was net een reünie; een weerzien van oude bekenden, handen schudden, 'tútsje' en 'Och hea, binne jo hjir !'. Na het welkomstwoord van de voorzitter heeft Gerrit Bouma een korte inleiding gehouden over de wereld van de middenstander in het algemeen en hoe snel die wereld veranderde in de loop van de vorige eeuw. Met enkele herkenbare beelden op het grote projectiescherm flitste in grote lijnen een eeuw middenstand voorbij.

Daarna heeft auteur Uiltsje Visser het eerste exemplaar overhandigd aan mevrouw Postma. Mevrouw Postma was in eerste instantie door het bestuur benaderd om input te leveren voor het boek, maar door omstandigheden heeft Uiltsje Visser dat van haar overgenomen. Uiltsje haalde in zijn toespraak een paar herinneringen op over het doen en laten van mevrouw Postma. Daarna ontvingen Rients van der Molen het tweede en Uiltsje Visser het derde exemplaar van het boek.

Mevrouw Postma en Uiltsje Visser

Rients is jarenlang timmerknecht geweest bij de timmerbedrijven van Schuurman en Halbe de Vries.

Na de uitreiking was er voldoende tijd om met elkaar opnieuw 'yn de kunde' te komen en bij te praten. De boekverkoop is bijzonder geslaagd. Inmiddels zijn er ruim 150 exemplaren verkocht en dat is meer dan de helft van de totale oplage. Nog steeds gaat de verkoop door via onze website.

Het boek is ook te bestellen bij de secretaris/penningmeester.

Sinterklaasrijders in Wijnaldum

Rond 1900 waren er Sinterklaasrijders in Wijnaldum. Dat blijkt uit de jeugdherinneringen van Fetje Hiddinga (1899-2002). Die jeugdherinneringen zijn boven water gekomen dankzij het uitkomen van het boek over de Wijnaldumer middenstand.

Zaterdag 7 november was het vol met genodigden in het dorpshuis 'De Bijekoer' in Wijnaldum. Daar werd toen het boek over de middenstand en andere bedrijvigheid in de 20ste eeuw gepresenteerd. In het boek worden onder andere acht verschillende bakkers beschreven. Wijnaldum kende vroeger rond de eeuwwisseling van 1900 een tweetal bakkerijen. Een op de hoek Blomstrjitte-Buorren en de andere bakkerij stond aan de Buorren ten oosten van kerkhof. Dat was de bakkerij waarover Fetje Hiddinga haar jeugdherinneringen aan het papier heeft toevertrouwd. Zij was een tante van ds. Yetsenga uit Groningen. Ds. Yetsenga, die ook bij de boekpresentatie aanwezig was, heeft de Oudheidkundige Vereniging Barradeel een afschrift geschonken van die jeugdherinneringen. Het bestuur heeft deze waardevolle aanvulling over de geschiedenis van Wijnaldum graag in ontvangst genomen en binnenkort zal daarover ook gepubliceerd worden in het verenigingsblad.

Rond 1900 was Jacob Doekeles Tolsma bakker aan de Buorren. Hij was eerst knecht in die bakkerij maar door het overlijden van zijn baas kwam de vrouw van zijn baas er alleen voor te staan. Zij was toen nog maar 38 jaar en bleef met zeven kinderen achter waarvan de oudste 16 jaar was. Jacob Doekeles Tolsma bleef de bakkerij draaiende houden.

Het bakkerspand aan de Buorren met links de ramen van de bakkerij waardoor Fetje Hiddinga met haar kinderen de bewegingen in de bakkerij volgde.

In het testament van de bakkersweduwe staat daarover: *'dat door zijne hulp ik mij heb kunnen staande houden in den moeilijken strijd om het bestaan destijds, toen het overlijden van mijn eerste echtgenoot , dat de boedel een nadelig saldo opleverde, en dat verder door zijn arbeid en vlijt de boedel sedert vooruit is gegaan, waardoor liquidatie werd voorkomen, en ik aan allen mijne kinderen uit het eerste huwelijk, die ten tijde van het overlijden van mijn eerste echtgenoot, allen nog minderjarig waren, een behoorlijke opvoeding heb kunnen geven'.*

Het is in die tijd dat Fetje Hiddinga als klein meisje dagelijks vier keer per dag langs de ramen van de bakkerij loopt waar Tolsma dan bakker is. Zij moest ook wel eens in de bakkerswinkel een boodschap doen, maar Jentje-bôlekoer kwam ook regelmatig bij de deuren langs. Daarom kwam Fetje niet zo vaak binnen in de bakkerswinkel. Onderweg van en naar school bleven zij af en toe voor de ramen van de bakkerij staan. De baas liep dan op sloffen in de bakkerij en sleepte met takkenbossen om de oven op te stoken. Achter de bakkerij lag in haar kindertijd een enorme stapel takkenbossen. De bakkersknecht had het druk met 'brea'traapjen'. Vlak voor het raam stond een lange bak - trog - waar de rogge in kwam en waar dan ook water aan toe werd gevoegd. De knecht moest het dan tot deeg kneden dat hij met opgestroopte broekspijpen deed en op blote voeten. Hij stond dan net zolang in de trog te trappen dat het een kleverige massa was geworden. Daarna werd de massa gevormd tot stukken roggebrood in 'heal-brea' en fjirde partsjes'. Roggebrood was vroeger het goedkoopste brood.

In de sinterklaastijd zag Fetje hoe in de bakkerij de taaipoppen in de taaiplank werden gevormd en hoe er sinterklaaskoekjes, marsepeinletters, taaikoekjes en al meer van dat lekkers werd gemaakt.

De week voor Sinterklaas kwamen zogenaamde Sinterklaasrijders bij de deuren langs. Dat waren meestal arme weduwen die graag een extraatje wilden verdienen. Zij sjouwden dan de hele dag met zware korven aan het juk dat op hun schouders lag. In weer en wind, door het hele dorp en wijde omgeving. Soms kwamen er wel een stuk of zeven van deze Sinterklaasrijders bij Fetje haar moeder aan de deur. Haar moeder wist dan haast niet meer wat ze kopen moest omdat zij van iedere Sinterklaasrijder wel wat kocht omdat haar moeder wel wist hoe armoedig deze vrouwen het hadden. Fetje wilde dan graag zien wat haar moeder gekocht had maar dat bleef geheim tot Sinterklaasavond.

Fetje Schurer-Hiddinga op hoge leeftijd. Zij is 103 jaar geworden en woonde vroeger op de boerderij aan de Haulewei in Wijnaldum.

Naar 'lân fan dreamen' met dood in ogen

Meesterbakker Sijbren Rijkeles Wesselius en zijn vrouw Seakeltje Tjallings Lantinga hadden in Tzum een bakkerij. Het echtpaar had vier kinderen. Na het overlijden van Seakeltje Tjallings, in 1832, verhuisde de meesterbakker met zijn kinderen naar Minnertsga.

In Minnertsga stond de rog- en pelmolen "De Welkomst" aan de Molendyk te koop waar Sijbren kennelijk in geïnteresseerd was, want op 22 maart 1834 werd hij, bij de finale verkoping in de herberg aan de Tsjillen, de nieuwe eigenaar van de molen voor fl. 4.265.

De molen achter de voormalige pastorie aan de Ferniawei

(Bron foto boven: Google Streetview)

Als bakker had hij natuurlijk affiniteit met het molenaarsvak. Bakkers werden wel vaker molenaar en molenaars wel bakker. Sijbren Rijkeles leerde in Minnertsga Marijke Klazes Hamer kennen die als huishoudster bij hem in dienst kwam en later ook bij hem in kwam wonen. Blijkbaar konden Sijbren en Marijke het goed met elkaar vinden want op 5 mei 1838 trouwde de 41-jarige Sijbren met zijn 34-jarige huishoudster. Achteraf gezien moest hij met haar trouwen want in december dat jaar werd hun dochtertje Antje geboren.

Misschien dat het molenaarsvak hem niet heeft voldaan, want hij verkoopt de molen later weer en begint dan een bakkerij met winkel aan de toenmalige Langestreek, nu Meinardswei.

Uiterst links de bakkerij aan de Meinardswei

In november 1841 werd in het gezin nog een zoon geboren. Hoewel zijn vrouw Marijke gedoopt was in de Hervormde Kerk, waar zij ook belijdenis heeft gedaan, is zij na 1844 samen met haar man en kinderen overgegaan naar de Christelijke Afscheiden Gemeente die kerkdiensten hield in het 'kerkje' aan de Tsjillen.

De Christelijke Afscheidenen stonden in de eerste jaren van hun bestaan behoorlijk onder druk en werden niet altijd even vriendelijk aangekeken door andere gelovigen. Heel veel geloofsgenoten uit deze Christelijke Afscheiden Gemeente voelden zich min of meer vervolgd en velen van hen zijn daarom vertrokken naar Amerika om daar een nieuw leven te beginnen. Elk jaar vertrokken er grote groepen naar het 'lân fan dreamen'. Onder leiding van de Kimswerder Oepke Bonnema gingen eind februari 1853 tweeënnegentig personen uit Friesland de overtocht als landverhuizer maken naar Amerika. Onder hen waren Sijbren en Marijke met hun twee kinderen en een kind uit Sijbren zijn eerste huwelijk.

In het dorp kwamen geruchten in omloop en men ging roddelen over de

voorgenomen plannen die deze Friezen hadden. Sommigen roemden het besluit van deze mensen als ondernemend en beschouwden het als een zaak om te ontsnappen aan armoede en gebrek om vervolgens een bron van welvaart te doen openen.

Anderen daar en tegen zagen minder licht in deze onderneming en ontkenden de voordelen van de Amerikaanse landverhuizers. Volgens hen hadden de landverhuizers een gebrek aan ware vaderlandsliefde. Gezegd werd: dat veel schepen onderweg vergingen. Toch verhinderde het sommigen niet om thuis te blijven en de oversteek te wagen. De groep van Oepke Bonnema was vast beraden en vertrokken op 26 februari 's morgens om 9 uur met de stoomboot 'City of Norwich' van Harlingen naar Lowesoft in Engeland. Ontroerend was het toneel die zaterdagmorgen op de haven. De gespannen blikken tussen de honderden familieleden en vrienden dobberden op dat moment tussen hoop en vrees. 'Vaarwel', riep de menigte op de haven de aan boord zijnde landverhuizers toe die met een stevige noordoosten wind de haven van Harlingen verlieten. Aan boord zag men de met sneeuw bedekte Friese kust als maar kleiner worden.

De inrichting van de boot liet veel de wensen over. Voor vee was de boot beter geschikt maar voor de reis naar Lowesoft, van ongeveer 13 uur, was daar wel overheen te komen. Kort na het vertrek uit de haven kwam er een hagel- en sneeuwstorm opzetten die het even later onmogelijk maakte de koers verder te vervolgen waarop het anker werd uit gegooit. Laat in de middag klaarde de lucht weer op en werd de reis vervolgd. Na ruim anderhalf uur werd een enorme schok gevoeld door het schip. Angstige kreten van sommige passagiers klonken hard door het scheepsruim. Het schip was in de ondiepe gronden tussen Harlingen en het Nieuwe Diep (vlak bij Den Helder) vast gelopen op een zandbank.

Na een vervelende nacht kon het schip de volgende morgen bij hoog water weer vertrekken. Toen het schip vervolgens in de buitenhaven van het Nieuwe Diep was aangekomen werd er vee aan boord genomen en stevende het schip omstreeks 10 uur alweer op de Noordzee. De wind wakkerde aan, en de grote golven veroorzaakten nogal wat zeezieke mensen aan boord. In de avond kwam zo'n hevige storm opzetten dat de passagiers die nacht doodsangsten moeten hebben uitgestaan. Het was een donkere nacht en het schip kon met geen mogelijkheid de haven van Lowesoft binnen lopen. Het

schip dreef als een prooi van de golven in het rond. Uiteindelijk, bij een paar heldere stralen van de maan, kon de jeugdige kapitein het schip binnen loodsen. Nadat het was afgemeerd moesten alle passagiers nog die zelfde nacht van boord.

In het station van de spoorwegen konden Sijbren en Marijke met de kinderen, samen met de andere reisgenoten, gebruik maken van een lekkere warme kamer en kregen zij bovendien nog warme koffie aangeboden. Misschien hebben de kinderen en de ouders even kunnen slapen voordat ze 's morgens om 8 uur weer moesten vertrekken. De reis ging verder per trein naar Liverpool. Om twaalf uur kwam het reisgezelschap in Eli aan en moesten zij tot 's middags half drie wachten voordat ze weer met dezelfde trein de reis verder konden vervolgen. Intussen waren een aantal passagiers de stad in geweest. De houten klompen en de zilveren oorijzers hadden veel verwonderende blikken getoond onder de bevolking.

Vanuit Eli werd de reis vervolgd naar Peterborough. Langs bossen, heuvels en dalen en door tunnels en vervolgens langs de oostkust kwamen de landverhuizers 's morgens, 1 maart, in alle vroegte aan op het treinstation van Liverpool. Doordat de reis te veel vertraging had opgelopen kon men niet meer met de boot mee die 2 maart zou vertrekken. Alle plaatsen waren al bezet. Het reisgezelschap zou tot 21 maart in Liverpool moeten blijven. Hoe het verblijf van bijna drie weken in Liverpool is verlopen is niet bekend, maar op 11 maart maken de Minnertsgaasters een grote brand mee van een suikerfabriek. In de avond werd men opgeschrikt door de brandklok. De suikerfabriek stond in lichte laaien en het publiek stroomde van alle kanten toe.

Angstwekkend was het toen een persoon boven van het dak van de fabriek afsprong omdat hij verder geen keus had en dood neer viel op de grond.

In de vroege morgen van 21 maart werden de Minnertsgaasters en hun mede reizigers ingescheept om de reis naar Amerika voort te zetten. De bagage werd niet zachtvaardig behandeld, maar dat deerde de passagiers niet erg want ze waren nu aan boord van een prachtige mooie driemaster, genaamd: William and Marij. Het schip was 500 Engelse tonnen groot en stond bekend als een zeer snel zeilend schip. De lading van het schip bestond uit ijzererts. Men kon zich betere lading voorstellen die minder schadelijk zouden kunnen zijn voor de passagiers.

Met 86 Friezen en een 100-tal Engelsen en Ieren en 12 Duitsers zou de reis worden voort gezet. Eén Fries gezin, man en vrouw met 4 kinderen, hadden zich in Liverpool beraden en keerden naar Friesland terug. In de morgen van 23 maart werd de driemaster door een stoomsleepboot het dok uit getrokken en de rivier op gesleept. Op de rivier kwam de dokter aan boord die na onderzoek alle passagiers geschikt verklaarde om de reis te ondernemen naar Amerika. Een dag later zeilde het schip met een noordoosten wind langs de krijtrotsen van de Engelse kusten. Nadat uiteindelijk de Engelse kusten

uit het zich waren verdwenen, brak er een tijd aan dat er anders niets was te zien dan water.

Op een avond toen de passagiers wat lagen te sluimeren om de nachtrust in te gaan werden zij om drie uur in de nacht wakker door een enorm geschreeuw van: 'O Heere! Wij vergaen! In got ijn 't scip! In got ijn 't scip!'. Bijna alle passagiers werden wakker van dit geschreeuw. Acht schreeuwende en sterk gespierde jongens, hadden plotseling ontzettend veel herrie gemaakt en vervolgens zo hard geschreeuwd dat het de passagiers de stuipen op het lijf joeg. Waarschijnlijk zullen het Ieren zijn geweest. Dit volk stond in Engeland bekend als ruwvolk en ook aan boord vloeken en schelden de Ieren ook vaak.

De volgende dag beviel een Ierse dame van welgeschapen dochter. Op 29 maart kregen twee passagiers last van een zenuwziekte en werden een aantal zwaar verkouden. De dag daarop overleden vervolgens Gerrit Tuinenga op 3-jarige leeftijd en Dirk Hofman op 26-jarige leeftijd. In totaal zijner op de reis naar Amerika veertien passagiers komen te overlijden. In de vroege morgen van 31 maart kwam er een zuidwester storm opzetten die in de middag uit het noordwesten kwam, waarop een storm met orkaankracht volgde.

De reis duurde lang; te lang door gebrek aan wind in de maand april. Uit verveling gebeurden er allerlei dingen aan boord waar de kapitein zich mee moest bemoeien. Vooral bij de vechtpartijen aan boord, die in de meeste gevallen door de Ieren werd uitgelokt, moest de kapitein vaak tussen beiden komen.

In de nacht van 2 op 3 mei was de wacht van het schip heel gespannen want ieder ogenblik kon land in zicht komen. Met een stevige noordenwind zeilde het schip rakelings langs een klip bij de Bahama-eilanden. De kapitein schoot onmiddellijk naar het roer en wendde het schip met de steven in zuidwestelijke richting waarmee hij een ramp kon voorkomen. De stuurman had te zuidelijk gekoerst waardoor het schip niet aan de noordzijde van de eilanden het Nieuwe Bahama-kanaal was in gestevend. Om weer in de juiste koers te komen zette de kapitein de steven van het schip in zuidoostelijke richting om vervolgens in het New-Providence kanaal te komen. De kapitein waagde het erop om met het schip, dat 17 voet diep stak, het kanaal in te varen wat maar 20 voet diep was. Het was een groot risico, want er hoefde maar een kleine rotspartij wat hoger te liggen en het schip kon vastlopen.

In de avond hoorden de passagiers een hels krakend geluid. De kapitein had een misrekening gemaakt; het schip raakte met de kiel een harde zandbank. De bodem van het schip werd hevig gekneusd en iedereen dacht dat het schip zou vergaan. Het gejammer en gedrang van de opvarenden was vreselijk. Velen probeerden in de sloepen te komen. Omstreeks middernacht nam het gekraak van de kiel en de bodem van het schip enigszins af en raakte het schip in ruimer water. Het schip was lek geslagen en met pompen

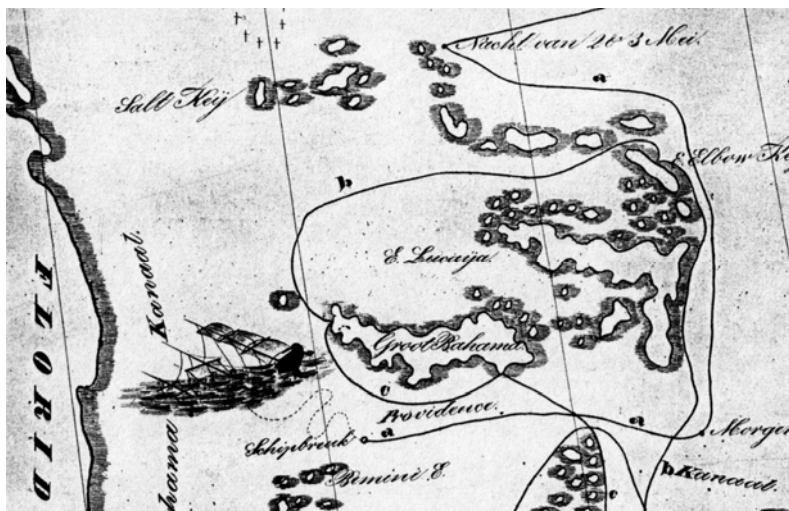
kon men het schip drijvende houden.

Normaal is het dat de kapitein het schip als laatste verlaat, maar deze kapitein had een andere mening. Hij was voortdurend bezig om met een aantal matrozen op één of andere wijze met een sloep van boord te komen wat echter door het gedrang van de passagiers steeds werd verhinderd. De gehele nacht door werd er gepompt. Toch heeft de kapitein kans gezien om het schip te verlaten en liet daarmee de overgebleven passagiers aan hun lot over als mogelijke prooi voor de golven.

Aangekomen bij de Bahama-eilanden waagde de kapitein het erop om met het schip, dat 17 voet diep stak, het kanaal in te varen wat maar 20 voet diep was. Het was een groot risico, want er hoefde maar een kleine rotspartij wat hoger te liggen en het schip kon vastlopen wat uiteindelijk ook gebeurde. Het schip liep vast en er moest hevig worden gepompt om het schip drijvende te houden. Normaal gaat de kapitein bij schipbreuk als laatste van boord, maar in dit geval ging de kapitein met matrozen als eerst van boord en liet de passagiers aan hun lot over. En daarmee eindigde het eerste gedeelte van het verhaal.

De kapitein en de matrozen hadden kans gezien een grote sloep in het water te laten en er in te springen. Ook anderen probeerde erin te springen waaronder een man die de sloep miste en vervolgens verdronk. Een jonge knaap die ook de sloep net miste zag kans om zich aan de rand van de sloep vast te klemmen, maar met een bijl van een van de woeste matrozen werden zijn vingers afgehakt waardoor ook deze knaap meteen verdronk. Uiteindelijk zagen een aantal toch een kans om zich in deze grote sloep te werpen. Vier matrozen bleven achter op het schip, maar die hadden zoveel drank op dat echt niet bij machte waren iets te betekenen voor de achter gebleven passagiers. De ankers, die de kapitein net voor zijn vertrek had neer gelaten, werden gekapt waardoor het schip geheel vlot kwamen van de roost afdreef. De onzekerheid was groot; wanneer zou het schip zinken. De noodvlag werd gehesen en de passagiers tuurden met arendsogen de verte in om te zien of er land in zicht kwam of dat een schip voorbij kwam. Uiteindelijk ontwaarden zij een driemaster, maar de afstand kennelijk te groot want het schip voer door zonder de schipbreukelingen op te merken. In de avond werd het weer steeds ongunstiger. Onweer en stormwind met veel regen maakte alles tot een akelig toneel. De angst onder de passagiers was groot. Maar ondanks alles werd er hevig doorgepompt om het binnen stromende water weer uit het schip te krijgen. Eindelijk brak de dag weer aan. Het was 5 mei, Hemelvaartdag. In de vroege morgen ontdekten de passagiers land in zicht en even later een schip. Tranen van blijdschap en ontroering vloeiden toen men zag dat het schip hun richting op kwam. Het was een Engelse strandvonders schoener: The Oracle met aan boord de zwarte kapitein Robert Sands die afkomstig was van de Bahama-eilanden. Meteen werden de vrouwen en de kinderen overgescheept en vervolgens de mannen. Alle bagage moest worden achter gelaten. De gehele dag kruiste de kapitein om het gehavende schip heen om eraf te halen wat maar enigszins

mogelijk was en buit was voor de kapitein van de schoener. In de avond werden de schipbreukelingen aan land gezet op het eiland Groot Bahama.

Detail van de route bij de Bahama-eilanden en de plaats van schipbreuk.

Eenmaal aan land wapende een ieder zich met stokken en ander tuig om zich in geval van nood te kunnen verdedigen. Een gedeelte van de schipbreukelingen gaf zich te rusten onder de blote hemel terwijl anderen de wacht hielden. De volgende morgen gingen een aantal van hen op verkenningreis door het dichte bos en langs de rotsen bij het strand. Aan de noordzijde van het eiland kwam men een persoon tegen die kennelijk op de hoogte was gesteld van het aan land zetten van de schipbreukelingen. Later is de hele groep schipbreukelingen ontvangen in het dorp en kregen zij allemaal water te drinken en scheepsbesluit, meelkoek, vis en spek. Op 12 mei is deze groep verscheept naar de stad Nassau, op een ander eiland van de Bahama's. Hier aangekomen viel meteen het beeld van Columbus op die in 1492 Amerika heeft ontdekt. Het was op het oostelijker gelegen eiland St. Salvador waar hij voor het eerst voet aan wal zette. Het verblijf van de schipbreukelingen in Nassau kwam op rekening van de rederij van het schip 'William and Marij'.

Op 1 juni vertrok een gedeelte van de groep met een zeilschip. Het was voor de Hollanders rustig aan boord want de Ieren waren met een andere schoener vertrokken. Verder bleef er nog een groep achter die later is vertrokken. Op 3 juli arriveerde men in de Golf van Mexico en de volgende nacht stevende het schip om één van de laatste eilanden heen welke Florida omsingelen. Met een noordwester wind zeilde het schip op 8 juni vervolgens regelrecht de Mississippi rivier op.

Onderweg op de rivier kreeg de groep te horen van de kapitein dat de sloep met manschappen van de 'William and Marij' waren gered en dat zij zich in één van de Amerikaanse havens bevinden. De kapitein van de 'William and Marij' had verslag gedaan van de schipbreuk. In de krant stond het volgende: "Het schip de 'William and Marij' is bij de Baham-eilanden te gronde gegaan. Een 200 tal passagiers hebben hunnen dood in de golven gevonden. Slechts de kapitein en weinige manschappen hebben hun leven met de sloepen gered. Zoo vlug zonk het schip, dat de kapitein moeite had er vroeg genoeg af te komen". Op het moment toen de groep Hollanders van dit bericht hoorden hebben zij in overleg met de kapitein een telegraafbericht verzonden naar New Orleans met de mededeling dat de zogenaamde verongelukte passagiers de rivier opkwamen. De hele maand juni is men nog onderweg geweest op de rivier de Mississippi om uit eindelijk aan wal te gaan en vervolgens de wijde wereld van Amerika in te trekken.

Sijbren Rijkeles Wesselius heeft de reis met zijn gezin overleefd, echter is tot nu toe niet te achterhalen waar het gezin zich heeft gevestigd. Wel is bekend dat de groep overgebleven Friezen landerijen hebben gekocht in de vruchtbare streek van de Blackrivier in La Groose County de 5de Hollandse nederzetting in de staat Wisconsin.

Orgel Sixtuskerk klaar voor restauratie

Al surfend op Internet kwam de redactie van Ald Barradiel onderstaand artikel tegen met een foto van ons lid Carel Zaagsma.

Sexbierum - De ombouw van het Hinszorgel in de Sixtuskerk van Sexbierum is klaar. De restauratie van het orgel zelf moet in oktober 2010 voltooid zijn met 90 houten pijpen rijker. Een klus die in totaal € 360.000,- gaat kosten. Het orgel dat zich boven de met beeldhouwwerk versierde kerkafsluiting bevindt, is in 1766/1767 gemaakt door de Groninger orgelmaker Albertus Anthonie Hinsz. De orgelkast is rijk versierd met snijwerk. De vleugels beelden uit de 'Hoorn des Overvloeds' waaruit bloemenranken en vruchten komen. Veel van de geschiedenis van dit bijzondere kerkorgel weet de Sexbierumer timmerman Carel Zaagsma moeiteloos op te noemen. "Ik verzorg de coördinatie van het timmerwerk en bewaak de kwaliteit en uitvoering aan het houtwerk."

Het orgel is bekroond met drie beelden waarvan het middelste David met de harp voorstelt, de beide flankerende beelden zijn bazuinblazende engelen met een palmtak in de hand. Het snijwerk verradt eveneens de vaardige hand van een bekwaam meester en omdat het karakter veel overeenkomst vertoont met dat van de preekstoel en het fraai gesneden doophek, is het zeer waarschijnlijk ook gemaakt door Johannes Georg Hempel.

*Houtbouw-coördinator Carel
Zaagsma voor de lege
orgelombouw.*

Het orgel heeft inmiddels al een hele historie achter zich. “In het verleden is het hout behandeld tegen de boktor maar de manier waarop met 80 graden stoom was funest voor het orgel en het hout.”, diept Carel Zaagsma een historisch feit uit zijn geheugen wat deze restauratie noodzakelijk maakt.

In 1992 bouwde de fa. Bakker en Timmenga uit Leeuwarden in de oude kast van Hinsz een nieuw orgel. Het instrument kreeg 20 stemmen op hoofdwerk, zwelwerk en pedaal. Het bijzondere aan dit orgel is dat Bakker en Timmenga het Duitse romantische concept toepasten. Daartoe werden veel onderdelen waaronder pijpwerk besteld in Duitsland. Dit uiterst belangwekkende orgel is al jaren onbespeelbaar. Om de grote restauratie voor te bereiden is in 2006 de ‘Stichting Behoud Kerkorgel Sixtuskerk Sexbierum’ opgericht. Adviseur is drs. J. Fidom uit Houwerzijl die directeur is van Orgelpark Amsterdam.

“Omdat in het verleden veel pijpen van het originele Hinszorgel in andere kerken geplaatst zijn is besloten de restauratie naar het geluid van het romantisch Duits orgel uit te voeren.” Naast een grondige restauratie zal het instrument worden uitgebreid met vijf vaste combinatiemogelijkheden, dit om snel van klankkleur te kunnen wisselen, iets wat zeer belangrijk is op een Duits orgel. Ook zal het pedaal, welke nu twee stemmen heeft worden uitgebreid. Bijzonder is dat er nog negentig houten pijpen aan de achterkant van het orgel toegevoegd worden zodat een kleurrijk en vol klankenspectrum zal ontstaan.

Om alle restauratiewerkzaamheden te kunnen uitvoeren werden diverse fondsen aangeschreven en werd in juni 2008 subsidie toegekend door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur en Monumenten. In totaal zal de complete historische op- en verbouw € 360.000,- gaan kosten. Carel Zaagsma: “Na restauratie zal dit orgel een belangrijke bijdrage leveren aan het Friese orgellandschap.”

Tekstbron: Overgenomen uit infolder Sixtuskerk Sexbierum / Tekstbewerking, fotografie en interview: Persbureau Press4All Franeker.

Door Redactie Franeker.StreekMedia.nl op donderdag, 22 oktober 2009

Beeldbank AFRON online

In de jaren '90 van de 20ste eeuw zijn de verschillende landbouworganisaties in Friesland samen gegaan en samen hebben zij een nieuwe organisatie gevormd. De samenwerking bracht met zich mee dat zolders van kantoorpanden leeggeruimd moesten worden. Bij de voormalige Friese Maatschappij van Landbouw was een groot aantal foto's aanwezig die gebruikt werden voor Het Fries(ch) Landbouwblad, het weekblad voor de leden.

Een deel van die foto's is geschonken aan de Friese vereniging voor historische landbouw AFRON (Agrarisch Friesland Oud en Nieuw) net als een bijna complete serie ingebonden jaargangen van Het Fries(ch) Landbouwblad (en haar voorgangers) over de periode 1885 tot en met 1991. Eerst stond de collectie op verschillende plaatsen in opslag om uiteindelijk een vaste plaats te krijgen in het AFRON-Dokumintaasje-Sintrum, in één van de bijgebouwen van het Landbouwmuseum De Brink te Veenklooster. De AFRON heeft ondertussen nog meer foto- en diacollecties gekregen. Vrijwilligers hebben de verschillende collecties opgeschoond, in een databestand opgenomen en zover als mogelijk omschreven.

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de AFRON is in 2009 een begin gemaakt met het digitaliseren van de foto's van Het Fries(ch) Landbouwblad. In overleg met Tresoar, het Fries Historisch en Letterkundig Centrum, te Leeuwarden is (wordt) een deel van de gescande foto's opgenomen in het Fries Fotoarchief. Een groter deel blijft beschikbaar in het eigen digitaal fotoarchief van de AFRON en is voorlopig nog alleen in overleg met de redactie van IT ARK, het verenigingsblad van de AFRON, in te zien.

De eerste 440 foto's zijn te bekijken in het digitale Fries fotoarchief. Het identificatienummer van de foto's begint met de letters AFR en wordt gevolgd door 5 cijfers. Bij elke foto is een beschrijving gegeven over de plaats, de persoon op de foto of de gebeurtenis ergens in Friesland. Zoekt u bv. De foto's AFR03538, AFR63143, AFR63249 of AFR63228 dan krijgt u informatie over meer of minder bekende Barradeelsters of herkent u de bestuurder van de trekker op bijgaande foto nr. AFR01356? Een aanknopingspunt kan ook zijn het kenteken B-33755 van de trekker welke in het Fries kentekenregister van Tresoar kan worden opgezocht.

Wilt u alle AFRON foto's bekijken dan kunt u dat doen door de foto's met AFR* op te zoeken. Er zijn nog uitgebreide andere zoek mogelijkheden zoals bv. op naam, woonplaats, gebeurtenis, gewas, enz. Soms is de beschrijving van de foto heel summier maar kan door iedereen aangevuld worden via een invulformulier onder de foto.

Voor meer informatie kunt u terecht op de website van de vereniging www.afron.nl of kunt u contact opnemen per e-mail info@afon.nl of per telefoon 0519-561697.

Pastor en schout deelden geld uit

In Minnertsga hebben een geestelijk en een politiemann op 28 december 1960 moeten werken op grond van een bepaling van iemand, die al meer dan vierhonderd jaar geleden is gestorven. De plaatselijke hervormde predikant, ds. W. Oost, en de postcommandant van de rijkspolitie de wachtmeester eerste klas M. van der Sluis, hadden die middag weer geld uitgereikt aan inwoners van Minnertsga, die meenden dat ze daarvoor in aanmerking kwamen. Zij deden dat evenals eerdere jaren op grond van een testament van ene Gerrijt Sjoerds die zijn laatste wil op 26 november 1545 had vast laten leggen door de toenmalige abt Abbas. Daarom hielden ds. Oost en wachtmeester Van der Sluis van 3 tot 4 uur zitting in de consistoriekamer van de hervormde kerk. Daar kwamen toen zo'n veertig weduwen die ieder een zakje met drie gulden kregen uitgereikt.

Die uitdeling was mogelijk omdat Gerrijt Sjoerds in zijn laatste wil bepaald had dat vier pondematen land en de rente daarvan voor de arme inwoners van zijn dorp gereserveerd moesten blijven. In het afschrift dat ds. Oost bewaarde in een kistje met daarop het woord: 'Niemandslan' staat de volgende bewoording: ' Ik Gerrijts bespreke die arme Luiden vier pondematen lands, hetende de Ronnestaten mei die Lytse Venne . . . met

rente'. Nog altijd bestaat het stukje land nog, zij het dat het qua oppervlakte in ligging iets is gewijzigd in de ruilverkaveling van enkele decennia geleden.

De stichting heet 'Gerrijt Sjoerds en Tjam', want de oude erflater was al goed op de hoogte van het feit dat het hemd nog altijd nader was dan de rok. Daarom bepaalde hij ook in zijn testament: *'Voorsz. Landen zal Tjam hebben genieten tot haar leven lang, daarom dat zij een miserabel oud persoon is, en die kost niet winnen kan of mag'*. Zo was zijn 'miserabele' oude vrouw ervan verzekerd dat zij in ieder geval niets tekort zou komen.

Franeker Gezondheidscommissie

Leden van de commissie waren onder andere een arts, gemeenteontvanger, secretaris en een architect. De commissie adviseerde in 1909 het gemeentebestuur van Barradeel verandering te brengen in de slechte staat van onderhoud van sloten, greppels en afwatering.

De commissie gaf in overweging om de onderhoudsplichtigen aan te schrijven met het verzoek daar verandering in aan te brengen. De Raad van Barradeel verklaarde op haar beurt dat zij op advies van de commissie inmiddels een aantal woningen onbewoonbaar had verklaard.

De slechte staat van onderhoud zal mogelijk hier de oorzaak zijn geweest dat men tot deze beslissing kwam. Echter kwam het ook voor dat in sommige woningen herhaaldelijk inwoners werden besmet met Tuberculose. In dat geval werd er soms overgegaan de woning onbewoonbaar te verklaren en vervolgens deze af te breken om alle gevaar van verdere besmetting te voorkomen.

Ook had de Gezondheidscommissie een verzoek aan de directie van de Nederlandse Tramweg Maatschappij (NTM) gericht om in de tramrijtuigen een verbod op spuwen of anderszins de rijtuigen te verontreinigen op te willen hangen. In eerste instantie was de directie daartoe niet bereid om de nodige financiële uitgaven daarvoor beschikbaar te stellen. De commissie heeft vervolgens de landelijke Vereniging tot bestrijding van Tuberculose verzocht om hen een model 'Spuwverbod' toe te willen zenden.

Van dit model werden toen 150 kartonnen exemplaren gemaakt die gratis werden uitgereikt om opgehangen te worden in rijtuigen en wachtlokalen. De bordjes waren rood van kleur met witte letters en hingen veel in openbare gelegenheden.

In verband met klachten, adviseerde de commissie om bij de halte van de NTM bij Hitzum een schutting te plaatsen. De commissie achtte dat nodig 'in het belang der volksgezondheid', omdat de reizigers daar zonder enige beschutting tegen weer en wind stonden te wachten op de tram, die ook toen niet altijd op tijd kwam.

Hein Dokter hoofdmeester Pietersbierum

In het septembernummer van Ald Barradiel stond een artikel dat overgenomen was uit de Leeuwarder Courant in 1905. Het betrof een reactie van de hoofdmeester van Pieterbierum die zich bezorgd maakte over een 'luchtreiziger' die met een ballon zou opstijgen vanuit Franeker. Klaas Schaaf, lid van onze vereniging, wist meer over deze hoofdmeester. Klaas heeft ons twee foto's toegezonden van het 25-jarig ambtjubileum als hoofdmeester van de openbare lagere school in Pietersbierum. Van 1 mei 1890 tot 1 mei 1908 fungeerde de jubilaris als hoofd der school te Pietersbierum. In 1908 trad hij ook op als hoofd van de gecombineerde scholen Pietersbierum en Sexbierum. Uit beide dorpen was dan ook veel belangstelling voor jubilerende Hein Dokter.

Van de feestelijkheden zijn in ieder geval twee foto's bewaard gebleven. De foto's zijn genomen voor het woonhuis van meester Dokter aan het Breed Plak in Pietersbierum. Later werd dit pand een bakkerij van Van Dijk.

Klaas zijn vrouw is een 'pakesizzer' van Hein Dokter. Hein is geboren op 28 juli 1865 in Wirdum. Hij werd op 1 september 1894 onderwijzer in Beilen. Op 1 september 1889 werd hij hoofd te Nieuweroord (gem. Westerbork). Daarna werd hij op 1 mei 1890 benoemd tot hoofd van de school in

Pietersbierum. Bijna 18 jaar heeft hij de school bediend, tot hij op 1 januari 1908 naar Sexbierum werd overgeplaatst omdat de school te Pietersbierum door de gemeenteraad werd opgeheven en werd gecombineerd met de school aan de "Alde Buorren" te Sexbierum.

Vanuit Pietersbierum gaf hij ook les in het alcoholvraagstuk aan de Rijks Normaallesen te Franeker. Hij liep dan naar Franeker toe om daar les te geven. Hij was tevens organist in Pietersbierum. In 1929 werd er in Sexbierum een nieuwe openbare school gebouwd en geopend op 2 oktober. Meester Dokter ging op 16 augustus 1930 met pensioen. Hij is te Leeuwarden op 87-jarige leeftijd overleden op 2 oktober 1952. De teraardebestelling vond plaats vanuit de voormalige Lagere School te Pietersbierum waar hij zolang als onderwijzer had gestaan.

Zijn er lezers die nog personen herkennen op de twee foto's. Graag uw reacties naar de redactie op telefoonnummer 0519-241409 of via email gghbouma@hetnet.nl

De man met de witte hoed in de deuropening is meester Hein Dokter met naast hem zijn vrouw Cornelia.

Meester en meestersjuffrouw tussen de kinderen met versierde fietsen.

*Suikerbieten laden in
het schip in
Tzummarum*

Colofon

Ledenadministratie:
Gerrit Bouma (secretaris)

Correspondentieadres:
Reiddomp 17, 9101 HJ
DOKKUM
Telefoon 0519-241409
Email: gghbouma@hetnet.nl

Website:
www.oudbarradeel.nl

Winter 1938 aan de Binnendyk onder Firdgum. Rechts aan de horizon de boerderij van G.G. Jensma (bron: website Oud Tzummarum)

